
**ԳԱՂՏՆԻ ԵՂԱՆԱԿՈՎ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՆԵՐԸ,
ՉԱՅՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԵՎ ՏԵՍԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ՈՐՊԵՍ
ԱՊԱՑՈՒՅՑ ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

ՎԱՀԱԳՆ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի¹ 57 հոդվածի համաձայն՝ ապացույց է այն փաստական տվյալը, որի հետազոտման և գնահատման հիման վրա դատարանը պարզում է գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիմքում դրված, ինչպես նաև գործի կամ հարցի լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ փաստերի առկայությունը կամ բացակայությունը:

Ի տարբերություն ՀՀ քաղաքացիական դատավարության նախկին օրենսգրքի², Օրենսգիրքն առավել մանրամասն է կարգավորում քաղաքացիական գործերի քննության ընթացքում լուսանկարները, ձայնագրությունները և տեսագրությունները որպես ապացույց ներկայացնելու, դրանց հետազոտման և թույլատրելիության գնահատման հետ կապված հարցերը:

Այսպես, նախկինում գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 56 հոդվածը սահմանում էր, որ լուսանկարները, ձայնագրությունները և տեսագրությունները համարվում են իրեղեն ապացույցներ: Մինչդեռ Օրենսգրքի 67 հոդվածի 1-ին մասը հստակ սահմանում է, որ լուսանկարները, ձայնագրություններն ու տեսագրությունները ապացույցների ինքնուրույն տեսակ են: Նման մոտեցումն արդարացված է՝ հաշվի առնելով դրանց յուրահատկությունը և առանձնահատկությունները:

Ի տարբերություն նախկինում գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ նոր Օրենսգիրքը սահմանում է գաղտնի եղանակով կատարված լուսանկարների, ձայնագրությունների և տեսագրությունների թույլատրելիության հատուկ կանոն: Օրենսգրքի 83 հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն, եթե անձի լուսանկարումը կամ նրա ձայնագրումը կամ տեսագրումն իրականացվել է առանց այդ անձի համաձայնության կամ իմացության, ապա ապացույցը թույլատրելի է

¹ Այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք:

² Ընդունվել է 17.06.1998 թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.1999 թ. (տե՛ս ՀՀՊՏ 1998/20(53), 09.09.1998 թ.):

միայն այն դեպքում, եթե օրենքը դա չի արգելում: Այս կարգավորումը համահունչ է ՀՀ Սահմանադրության³ 39 հոդվածով ամրագրված «մարդու ազատ գործելու իրավունքին», այն է՝ մարդն ազատ է անելու այն ամենը, ինչը չի խախտում այլոց իրավունքները և չի հակասում Սահմանադրությանը և օրենքներին:

Բացի այդ, Օրենսգրքի 59 հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է ապացույցների թույլատրելիության ընդհանուր կանոն, որը կիրառելի է նաև գաղտնի եղանակով կատարված լուսանկարների, ձայնագրությունների և տեսագրությունների նկատմամբ: Ըստ նշված իրավանորմի՝ հիմնական իրավունքների խախտմամբ ձեռք բերված կամ արդար դատաքննության իրավունքը խաթարող ապացույցի օգտագործումն արգելվում է:

Հետևաբար, գաղտնի եղանակով կատարված որոշակի լուսանկարի, ձայնագրության և տեսագրության թույլատրելիությունը պարզելու համար անհրաժեշտ է պատասխանել հետևյալ հարցերին.

1) արդյո՞ք տվյալ պահին և տվյալ իրավիճակում օրենքն ուղղակիորեն արգելում էր գաղտնի եղանակով լուսանկարի, ձայնագրության կամ տեսագրության կատարումը,

2) արդյո՞ք գաղտնի եղանակով լուսանկարի, ձայնագրության կամ տեսագրության կատարումը խախտում էր անձի արդար դատաքննության իրավունքը,

3) արդյո՞ք գաղտնի եղանակով լուսանկարի, ձայնագրության կամ տեսագրության կատարումը խախտում էր անձի հիմնական իրավունքներից որևէ մեկը: Առաջին հարցի կապակցությամբ պետք է նշել, որ, օրինակ, «Զանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքի 7 հոդվածի 2-րդ կետը սահմանում է գաղտնի եղանակով արված տեսագրության տարածումն արգելելու մասնավոր դեպք: **«Արգելվում է տեսաձայնագրմամբ ստացված տեղեկատվության տարածումը (մեր կարծիքով, այդ տեսագրությունը դատավարության ընթացքում որպես ապացույց օգտագործելը նույնպես «տարածում» է), եթե դա ստացվել է առանց տեսաձայնագրման կատարման մասին անձին զգուշացնելու, և անձն ակնկալել է, որ գտնվում է տեսաձայնագրումը կատարողի տեսադաշտից դուրս, լսելի չէ նրա համար և դրա համար ձեռնարկել է բավարար միջոցներ, բացառությամբ, երբ տեսաձայնագրումը կատարած անձի տեսադաշտից դուրս լինելու կամ նրա համար լսելի չլինելու համար ձեռնարկված միջոցներն ակնհայտորեն անբավարար են եղել»:** Սակայն անգամ այս արգելքը բացարձակ չէ. նույն իրավանորմը սահմանում է նաև, որ այդպիսի տեսաձայնագրմամբ ստացված տեղեկատվության տարածումը թույլատրվում է, եթե դա անհրաժեշտ է հանրային շահերի պաշտպանության համար:

³ Ընդունվել է 06.12.2015 թ., ուժի մեջ է մտել 22.12.2015, (տե՛ս ՀՀՊՏ 2015.12.21 հատուկ թողարկում, հոդ. 1118):

Իհարկե չպետք է մոռանալ նաև, որ «Զանգվածային լրատվության մասին» ՀՀ օրենքի 1 հոդվածը հստակ սահմանում է, որ օրենքը կարգավորում է **զանգվածային լրատվության իրականացման հետ կապված հարաբերությունները**: Վերը նշված իրավանորմը և արգելքը վերաբերում են միայն զանգվածային լրատվության միջոցներին:

Երկրորդ հարցի կապակցությամբ պետք է նշել, որ գաղտնի եղանակով լուսանկարի, ձայնագրության կամ տեսագրության կատարումը չի խախտում անձի արդար դատաքննության իրավունքը⁴:

Երրորդ հարցադրման կապակցությամբ այստեղ անդրադարձ կկատարվի միայն այն խնդրին, թե **արդյոք գաղտնի եղանակով լուսանկարի, ձայնագրության կամ տեսագրության կատարումը խախտում է ֆիզիկական անձի անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքը, որը ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված մարդու հիմնական իրավունքներից մեկն է**:

ՀՀ Սահմանադրության 34 հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի իրեն վերաբերող տվյալների պաշտպանության իրավունք, իսկ նույն հոդվածի 2-րդ մասը՝ անձնական տվյալների մշակումը պետք է կատարվի բարեխղճորեն, օրենքով սահմանված նպատակով, անձի համաձայնությամբ կամ առանց այդ համաձայնության՝ օրենքով սահմանված այլ իրավաչափ հիմքի առկայությամբ:

Հետևաբար, առաջադրված երրորդ հարցադրմանը պատասխանելու համար անհրաժեշտ է պատասխանել հետևյալ հարցերին.

1. Ի՞նչ է անձնական տվյալը,

2. արդյո՞ք լուսանկարները, ձայնագրությունները և տեսագրությունները անձնական տվյալներ են,

3. եթե այո՝, ապա արդյո՞ք գաղտնի եղանակով ձեռք բերված լուսանկարների, ձայնագրությունների և տեսագրությունների ներկայացումը քաղաքացիական գործ քննող դատարանին (օգտագործումը որպես ապացույց) խախտում է ֆիզիկական անձի անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքը:

Ի՞նչ է անձնական տվյալը: Ինչպես արդեն նշվեց, ՀՀ Սահմանադրության 34 հոդվածի («Անձնական տվյալների պաշտպանությունը») 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի **իրեն վերաբերող տվյալների** պաշտպանության իրավունք:

Անձնական տվյալներին վերաբերող սահմանադրական այս ձևակերպումից հետևում է, որ անձնական տվյալը կոնկրետ անձին վերաբերող ցանկացած տվյալ է: Սակայն նման մեկնաբանությունը խիստ

⁴ Ավելի մանրամասն տե՛ս **Վ. Հ. Գրիգորյան**, Գաղտնի եղանակով կատարված ձայնագրությունների և տեսագրությունների թույլատրելիության հիմնախնդիրները քաղաքացիական դատավարությունում // ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու, Եր., 2017, էջ 399-400:

ընդհանրական և ոչ ողջամիտ է. ստացվում է, որ օբյեկտիվ իրականության մեջ գոյություն ունեցող ցանկացած տեղեկություն (որը առնչվում է այս կամ այն անձին) պետք է համարել անձնական տվյալ: Մինչդեռ նման մոտեցումը բոլորովին արդարացված չէ:

Միաժամանակ, ըստ ՀՀ Սահմանադրության 34 հոդվածի 5-րդ մասի, անձնական տվյալների պաշտպանությանը վերաբերող մանրամասները սահմանվում են օրենքով:

Կարծում ենք, որ նման նորմի գոյությունը Սահմանադրության մեջ ինքնանպատակ չէ. «անձնական տվյալ» հասկացությունը և դրա սահմանները ոչ թե պետք է լինեն վերացական-ընդհանրական, այլ պետք է հստակ սահմանվեն և բացահայտվեն օրենքով:

«Անձնական տվյալ» հասկացությունը բացահայտված է նաև «Անձնական տվյալների ավտոմատացված մշակման դեպքում անհատների պաշտպանության մասին» կոնվենցիայով⁵, որի 2-րդ հոդվածի «ա» կետի համաձայն՝ «անձնական տվյալ» նշանակում է **ցանկացած տեղեկություն՝ նույնականացված կամ հնարավոր նույնականացվող** անձանց վերաբերյալ ("personal data" means any information relating to an identified or identifiable individual):

Ինչպես տեսնում ենք, «անձնական տվյալ» հասկացության սահմանումը Կոնվենցիայում նույնպես տրված է չափազանց լայն և վերացական-ընդհանրական ձևով, քանի որ ցանկացած անձ էլ օբյեկտիվորեն կա՛մ նույնականացված է, կա՛մ եթե նույնականացված էլ չէ, ապա հնարավոր նույնականացվող է: Այսինքն՝ կրկին ստացվում է, որ ըստ Կոնվենցիայի՝ «անձնական տվյալ» պետք է համարել ցանկացած անձի վերաբերյալ ցանկացած տեղեկություն, մինչդեռ նման մոտեցումը կրկին ողջամիտ և արդարացված չէ:

Այդուհանդերձ պետք է նշել, որ Կոնվենցիայի կիրառման ոլորտը սահմանափակ է. այն վերաբերում է ոչ թե ընդհանրապես անձնական տվյալներին, այլ միայն **մեքենայացված** անձնական տվյալներին և անձնական տվյալների **մեքենայացված** մշակման ոլորտին: Հետևաբար, Կոնվենցիայով ամրագրված «անձնական տվյալ» հասկացության լայն մեկնաբանությունը կարող է օգտագործվել առավելագույնը **մեքենայացված** անձնական տվյալների և անձնական տվյալների **մեքենայացված** մշակման ոլորտներում:

Ավելին, ինչպես ցանկացած միջազգային պայմանագիր, Կոնվենցիան ևս վարքագծի կանոններ և պարտավորություններ է սահմանում ոչ թե ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց, այլ մասնակից պետությունների համար: Այն կարգավորում է «պետություն-անհատ» հարաբերությունները, սակայն չի վերաբերում «անհատ-անհատ» հարաբերություններին:

⁵ Ընդունվել է 1981 թ. հունվարի 28-ին և Հայաստանի Հանրապետության համար ուժի մեջ է մտել 2012 թ. սեպտեմբերի 1-ին: Այսուհետ՝ Կոնվենցիա:

Մեր կարծիքով, «անհատ-անհատ» հարաբերություններում «անձնական տվյալ» հասկացությունը պետք է մեկնաբանել «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքի⁶ իրավակարգավորման լույսի ներքո, որը ՀՀ-ում անձնական տվյալների մշակման և օգտագործման հետ կապված իրավահարաբերությունները կարգավորող հիմնական նորմատիվ իրավական ակտն է:

Օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի համաձայն՝ անձնական տվյալը ֆիզիկական անձին վերաբերող ցանկացած տեղեկություն է, որը թույլ է տալիս կամ կարող է թույլ տալ ուղղակի կամ անուղղակի կերպով նույնականացնել անձի ինքնությունը: Վերը նշված իրավանորմի վերլուծության հիման վրա կարելի է առանձնացնել «անձնական տվյալ» հասկացության հետևյալ հատկանիշները.

- «անձնական տվյալ» ֆիզիկական անձին վերաբերող տեղեկություն է, այսինքն՝ այլ սուբյեկտներին վերաբերող տեղեկությունները չեն կարող համարվել «անձնական տվյալներ»,

- «անձնական տվյալ» ոչ թե տեղեկատվական, այլ նույնականացված տեղեկություն է, որի միջոցով ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն **կարելի է իրականացնել անձի ինքնության նույնականացում (իդենտիֆիկացիա):**

Օրենքը սահմանում է նաև «կենսաչափական անձնական տվյալներ» և «հատուկ կատեգորիայի անձնական տվյալներ» հասկացությունները:

Օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասի 13-րդ կետի համաձայն՝ **կենսաչափական անձնական տվյալները** անձի ֆիզիկական, ֆիզիոլոգիական և կենսաբանական առանձնահատկությունները բնութագրող տեղեկություններ են: Իսկ նույն հոդվածի 1-ին մասի 14-րդ կետի համաձայն՝ **հատուկ կատեգորիայի անձնական տվյալներն** անձի ռասայական, ազգային պատկանելությանը կամ էթնիկ ծագմանը, քաղաքական հայացքներին, կրոնական կամ փիլիսոփայական համոզմունքներին, արհեստակցական միությանն անդամակցության, առողջական վիճակին ու սեռական կյանքին վերաբերող տեղեկություններ են:

Ընդ որում՝ չպետք է մոռանալ, որ թե՛ կենսաչափական, թե՛ հատուկ կատեգորիայի անձնական տվյալները դրանց **ենթատեսակներ են:** Այդ հասկացությունները չեն կարող մեկնաբանվել «անձնական տվյալ» հասկացությունից անջատ կամ ինքնուրույն, այլ միայն «անձնական տվյալ» հասկացության համատեքստում:

Ելնելով վերոգրյալից՝ **«կենսաչափական անձնական տվյալը»** ֆիզիկական անձի ֆիզիկական, ֆիզիոլոգիական կամ կենսաբանական առանձնահատկությունները բնութագրող տեղեկություն է, որի միջոցով ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն **կարելի է իրականացնել անձի**

⁶ Ընդունվել է 18.05.2015 թ., ուժի մեջ է մտել 01.07.2015 թ., (տե՛ս ՀՀՊՏ 2015.06.18/35 (1124), հոդ. 462): Այսուհետ՝ Օրենք:

ինքնության նույնականացում (իդենտիֆիկացիա):

Նմանապես, «**հատուկ կատեգորիայի անձնական տվյալը**» ֆիզիկական անձի ռասայական կամ ազգային պատկանելությանը կամ էթնիկ ծագմանը կամ քաղաքական հայացքներին կամ կրոնական կամ փիլիսոփայական համոզմունքներին կամ արհեստակցական միությանն անդամակցությանը կամ առողջական վիճակին կամ սեռական կյանքին վերաբերող տեղեկություն է, որի միջոցով ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն **կարելի է իրականացնել ինքնության նույնականացում (իդենտիֆիկացիա):**

Այս ամենի հիման վրա կարելի է կատարել մի քանի կարևոր եզրահանգումներ: Նախ, որևէ տվյալ կամ տեղեկություն «անձնական տվյալ», «կենսաչափական անձնական տվյալ» կամ «հատուկ կատեգորիայի անձնական տվյալ» ճանաչելու համար պետք է հիմնավորել, որ այդ տվյալը կարող է որևէ կերպ նույնացնել անձի ինքնությունը:

Բացի այդ, եթե տեղեկությունը Օրենքի իմաստով նախ և առաջ «անձնական տվյալ» չէ, ապա այն չպետք է համարվի նաև «կենսաչափական անձնական տվյալ» կամ «հատուկ կատեգորիայի անձնական տվյալ»: Հետևաբար, «կենսաչափական անձնական տվյալ» կամ «հատուկ կատեգորիայի անձնական տվյալ» պետք է համարել ոչ թե անձի ֆիզիկական, ֆիզիոլոգիական և/կամ կենսաբանական առանձնահատկությունները բնութագրող, անձի ռասայական/ազգային պատկանելությանը, էթնիկ ծագմանը, քաղաքական հայացքներին, կրոնական/փիլիսոփայական համոզմունքներին, արհեստակցական միությանն անդամակցությանը, առողջական վիճակին և/կամ սեռական կյանքին վերաբերող ցանկացած տեղեկությունը, այլ միայն այն, որի միջոցով ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն **կարելի է իրականացնել անձի ինքնության նույնականացում (իդենտիֆիկացիա):** Հակառակ դեպքում այն չի կարող համարվել ոչ միայն «կենսաչափական անձնական տվյալ» կամ «հատուկ կատեգորիայի անձնական տվյալ», այլև ընդհանրապես «անձնական տվյալ»:

Բացի այդ, Օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասի 12-րդ կետով սահմանված և բացահայտված է նաև «**անձնական կյանքի տվյալներ**» հասկացությունը: «Անձնական կյանքի տվյալներ» են համարվում անձի անձնական կյանքի, ընտանեկան կյանքի, ֆիզիկական, ֆիզիոլոգիական, մտավոր, սոցիալական վիճակի վերաբերյալ կամ նման այլ տեղեկությունները: Ընդ որում այդ տեղեկությունները կարող են համարվել (կամ չհամարվել) անձնական տվյալներ՝ կախված այն հանգամանքից, թե արդյոք դրանք կարող են որևէ կերպ նույնականացնել անձի ինքնությունը: Եթե այո, ապա դրանք կարող են համարվել նաև կենսաչափական անձնական տվյալներ, եթե, ի լրումն նույնականացման հնարավորության, դրանք նաև անձի ֆիզիկական, ֆիզիոլոգիական և կենսաբանական առանձնահատկությունները բնութագրող տեղե-

կություններ են: Դրանք կարող են համարվել նաև հատուկ կատեգորիայի անձնական տվյալներ, եթե, ի լրումն նույնականացման հնարավորության, դրանք Օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասի 14-րդ կետով սահմանված տեղեկություններ են: Այս կապակցությամբ կարծում ենք, որ անձը չի կարող նույնականացվել, օրինակ, իր անձնական կյանքի, ընտանեկան կյանքի, մտավոր կամ սոցիալական վիճակի մասին տեղեկությունների միջոցով:

Այդուհանդերձ, Օրենքի հետագա տեքստում «անձնական կյանքի տվյալ» հասկացությունն օգտագործվում է միայն մեկ անգամ: Օրենքի 9 հոդվածի 11-րդ մասի համաձայն՝ մշակույթի, արվեստի, գիտության, կրթության, սպորտի, կրոնի և հանրային այլ բնագավառների գործչի մահվան դեպքում նրա անձնական կյանքի տվյալները կարող են մշակվել առանց համաձայնության, եթե մահվան օրվանից անցել է հիսուն տարի: Օրենքը չի սահմանում «անձնական կյանքի տվյալների» բնագավառին առնչվող այլ պարտականություններ և կարգավորումներ:

Պետք է նշել, որ «անձնական տվյալ» հասկացությունը բացահայտված է նաև ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքով, համաձայն որի՝ աշխատողի անձնական տվյալները աշխատանքային հարաբերությունների հետ կապված և որոշակի աշխատողին վերաբերող՝ գործատուին անհրաժեշտ տեղեկություններն են (հոդված 131): ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքը գործատուների համար սահմանում է աշխատողների անձնական տվյալների մշակման և փոխանցման հետ կապված որոշակի հատուկ պահանջներ (հոդվածներ 132 և 134), որոնք սույն հոդվածում քննարկվող հարցերին չեն առնչվում:

Այսպիսով՝

- «անձնական տվյալը» ֆիզիկական անձին վերաբերող նույնականացված տեղեկություն է, որի միջոցով ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն կարելի է իրականացնել անձի ինքնության նույնականացում (իդենտիֆիկացիա),

- «կենսաչափական անձնական տվյալը» ֆիզիկական անձի ֆիզիկական, ֆիզիոլոգիական կամ կենսաբանական առանձնահատկությունները բնութագրող նույնականացված տեղեկություն է, որի միջոցով ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն կարելի է իրականացնել անձի ինքնության նույնականացում (իդենտիֆիկացիա),

- «հատուկ կատեգորիայի անձնական տվյալը» ֆիզիկական անձի ռասայական կամ ազգային պատկանելությանը, էթնիկ ծագմանը, քաղաքական հայացքներին, կրոնական կամ փիլիսոփայական համոզմունքներին, արհեստակցական միությանն անդամակցությանը, առողջական վիճակին կամ սեռական կյանքին վերաբերող նույնականացված տեղեկություն է, որի միջոցով ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն կարելի է իրականացնել անձի ինքնության նույնականացում (իդենտիֆիկացիա):

Արդյո՞ք ը լուսանկարները, ձայնագրությունները և տեսագրություններն Օրենքի իմաստով անձնական տվյալներ են: Նախ, պետք է նշել, որ տեսականորեն անձնական տվյալ կարող է լինել ոչ թե լուսանկարը, ձայնագրությունը կամ տեսագրությունը, այլ **դրանում պարունակվող անձի պատկերը (լուսանկար), ձայնը (ձայնագրություն) կամ պատկերի և ձայնի համակցությունը (տեսագրություն):** Իսկ լուսանկարը, ձայնագրությունը կամ տեսագրությունը տեսականորեն կարող են անձնական տվյալներ պարունակող նյութական կրիչներ լինել:

Հետևաբար, որպեսզի պարզենք, թե արդյոք ֆիզիկական անձի պատկերը կամ ձայնը կարող է անձնական տվյալներ համարվել, պետք է նախ պատասխանել այն հարցին, թե արդյոք դրանց միջոցով կարելի է իրականացնել անձի ինքնության նույնականացում (իդենտիֆիկացիա):

Հարկ է նշել, որ Օրենքը չի սահմանում, թե ինչ է նշանակում «ինքնության նույնականացում» կամ «իդենտիֆիկացիա», ուստի դրանց բովանդակությունը բացահայտելու համար պետք է կատարել վերը նշված բառերի լեզվաբանական վերլուծություն:

«Նույնականացումը» կամ «իդենտիֆիկացիան» անգլերեն "identification" բառի թարգմանությունն է, որը նշանակում է «ճանաչել կամ հաստատել՝ որպես **կոնկրետ անձ** կամ իր» ("to recognize or establish as being a particular person or thing")⁷: **Ուստի նույնականացումը կամ իդենտիֆիկացիան ոչ թե անձի բնութագրումն է, այլ անձի ինքնության հստակ որոշումը:**

Հետևաբար, որոշելու համար, թե արդյոք կոնկրետ տվյալը պիտանի է ինքնության նույնականացման (իդենտիֆիկացիայի) համար, պետք է պատասխանել այն հարցին, թե արդյոք այդ տվյալը նույնականացնողին ինքնին հնարավորություն է տալիս ամբողջական տեղեկատվություն ստանալու իրեն անձանոթ նույնականացվող անձի մասին:

Կարծում ենք, որ ձայնի միջոցով անձին նույնականացնելը (իդենտիֆիկացնելը) գործնականում անհնար է: Բհարկե, համապատասխան փորձաքննության միջոցով երբեմն (ոչ միշտ և հաճախ ոչ միանշանակ) հնարավոր է լինում պարզել, թե արդյոք ձայնը պատկանում է որևէ որոշակի անձի, սակայն **դա ոչ թե նույնականացում է ձայնի միջոցով**, այլ կոնկրետ անձի ձայնի և ձայնագրության մեջ առկա ձայնի համեմատություն: Ձայնը նույնականացնողին հնարավորություն չի տալիս ամբողջական տեղեկատվություն ստանալու իրեն անձանոթ ձայնի տիրոջ (նույնականացվող անձի) մասին:

Ինչ վերաբերում է պատկերին, ապա դրա միջոցով անձի նույնականացման իրական հնարավորությունը տեխնիկայի զարգացման ներկա պայմաններում առնվազն վիճելի է (սակայն չի բացառվում): Ի-

⁷ St´u, օրինակ, <http://www.dictionary.com/browse/identify>:

հարկե, պատկերը կարող է «օգնել» անձին նույնականացնելու, սակայն դա դեռ չի նշանակում, որ անձը նույնականացվել է իր պատկերի միջոցով:

Այսպես, օրինակ, facebook.com սոցիալական կայքը որոշ դեպքերում կարողանում է բացառապես պատկերի միջոցով նույնականացնել իր այս կամ այն օգտատիրոջը: Դա արվում է տվյալ օգտատիրոջ՝ այլ պատկերների հետ համեմատության միջոցով: Ունենալով միլիոնավոր օգտատերեր՝ տարիների ընթացքում կայքը ստեղծել է հսկայական բազա և որոշակի մեխանիզմներ, որոնցով էլ կարողանում է պատկերների միջոցով նույնականացնել իր օգտատերերին: Սակայն կայքը նաև կարողանում է պատկերի միջոցով ճանաչել բացառապես իր օգտատերերին: Հաջորդ խնդիրն այն է, որ նման նույնականացումը միշտ չէ, որ կատարվում է ճիշտ. հանդիպում են նաև դեպքեր, երբ կայքը կատարում է սխալ նույնականացում: Ավելին, վիճելի է, թե որքանով է վերը նշվածը նույնականացում, քանի որ կայքում պատկերների միջոցով նույնականացվում են ոչ թե անձանց իրական տվյալները, այլ միայն անձի «տրամադրածները»: Այլ կերպ ասած, եթե անձը կայքում գրանցվել է կեղծ անունով (ֆեյք), ապա պատկերի միջոցով կպարզվի միայն նրա կեղծ անունը: Սա կարելի է համարել առավելագույնը «պայմանական» նույնականացում: Ի վերջո, չպետք է մոռանալ, որ կայքն իր օգտատերերին հնարավորություն է տալիս անջատել իր «դեմքը ճանաչելու» գործառույթը: Այսինքն, եթե օգտատերը չի ցանկանում, որ կայքը «ճանաչի» իր դեմքը, ապա նա հեշտությամբ կարող է արգելել իր «նույնականացումը» պատկերի միջոցով:

Այդուհանդերձ, հեռու չէ այն պահը, երբ հնարավոր կլինի պատկերների միջոցով իրականացնել իրական նույնականացում: Օրինակ՝ Չինաստանում նախատեսվում է ոստիկանության աշխատակիցներին ապահովել հատուկ ակնոցներով, որոնց միջոցով հնարավոր կլինի մինչև հինգ մետր հեռավորությունից 2-3 րոպեի ընթացքում նույնականացնել ցանկացած անձի, եթե ակնոցը կարողանա ամրագրել նույնականացվող անձի դեմքի առնվազն 70 տոկոսը: Նույնականացման դեպքում համակարգը ոստիկանության աշխատակցին կհայտնի անձի անունը և հասցեն⁸: Սա կարելի է համարել պատկերի միջոցով անձի իրական նույնականացման օրինակ, սակայն նախագիծը դեռևս մշակման փուլում է, և հայտնի չէ, թե որքանով այն հաջողություն կունենա:

Կարծում ենք, որ ՀՀ-ում դեռևս գոյություն չունի և մոտ ապագայում էլ չի ստեղծվի այնպիսի համակարգ, որը թույլ կտա անձին նույնականացնել ըստ կամայական պատկերի: Այսինքն՝ չկա որևէ տեղեկատվական համակարգ, որը կամայական պատկերի մուտքագրման միջոցով որոնի և պարզի անձի տվյալները և ինքնությունը:

⁸ Տե՛ս, օրինակ, <http://nigrama.ru/?p=51365>:

Բիարկե, «անձնագրային» պատկերը տեսականորեն հնարավոր է համեմատել անձնագրերի բազայում գտնվող բոլոր անձնագրերի նկարների հետ և նույնականացնել պատկերի «տիրոջը», սակայն այլ պարագայում նման հնարավորություն չկա: Հակառակ դեպքում ներկայումս պետք է բացահայտված լինեին բոլոր այն հանցագործությունները, որոնք կատարած անձանց պատկերները հասանելի են ՀՀ իրավապահ մարմիններին, օրինակ՝ անվտանգության տեսախցիկներով կամ տեսահսկման այլ միջոցներով: Սակայն քիչ չեն դեպքերը, երբ ՀՀ իրավապահ մարմիններին հասանելի է հանցանք կատարած անձի պատկերը, սակայն նա նույնականացված չէ և իրավապահ մարմինների համար «անհայտ» կամ «ինքնությունը չպարզված» անձ է:

Մեր համոզմամբ՝ ֆիզիկական անձի պատկերն ընդհանուր առմամբ չպետք է համարվի անձնական տվյալ: Բացառապես պատկերի միջոցով ֆիզիկական անձի նույնականացումը (ինքնության պարզումը) տեխնիկայի զարգացման ներկա պայմաններում եթե ոչ անհնար, ապա առնվազն վիճելի է:

Մինչդեռ ՀՀ-ում իրավակիրառ պրակտիկան ներկայումս զարգանում է հակառակ ճանապարհով: Այսպես, օրինակ, իր 10.03.2016թ. N 10/2770-16 գրությամբ ՀՀ արդարադատության նախարարության աշխատակազմի անձնական տվյալների պաշտպանության գործակալությունը (այսուհետ՝ Գործակալություն) նշել է, որ աշխատողների կողմից գործատուին տրամադրվող լուսանկարները կարող են համարվել կենսաչափական անձնական տվյալներ⁹:

Ավելին, Գործակալության կողմից հարուցած N-001/01/17 վարչական վարույթի քննությամբ 10.02.2017 թ. կայացվել է որոշում, որով ամրագրվել է, որ «... լուսանկարում Ա.-ի և իր ընտանիքի պատկերն ինքնին հնարավորություն է տալիս որոշակի կամ անորոշ թվով անձանց նույնականացնել Ա.-ին և իր ընտանիքին: ... Վերոնշյալից բխում է, որ սույն վարույթի խնդրո առարկա լուսանկարը պարունակում է անձնական տվյալներ»¹⁰:

Ցավոք, վերը նշված հարցի կապակցությամբ ՀՀ-ում դեռևս (2018 թ. փետրվար-մարտ ամիսների դրությամբ) առկա չէ ձևավորված դատական պրակտիկա:

Այս հարցի կապակցությամբ խիստ հետաքրքիր է նաև Ռուսաստանի Դաշնությունում ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկան: Այսպես, կապի, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների և հանրային հաղորդակցության ոլորտը վերահսկող ՌԴ դաշնային ծառայությունը (Роскомнадзор) հրապարակել է պաշտոնական պարզաբանում, որի

⁹ Տե՛ս Գործակալության 10.03.2016 թ. № 10/2770-16 գրությունը:

¹⁰ Գործակալության կողմից հարուցած №-001/01/17 վարչական վարույթում 10.02.2017 թ. կայացված որոշում:

համաձայն՝ համացանցերում լուսանկարի տեղադրումը առանց ֆիզիկական անձին նույնականացնող լրացուցիչ տվյալների ներկայացման, չի համարվում ֆիզիկական անձի անձնական տվյալների մշակում¹¹: Կարծում ենք՝ այս մոտեցման հիմքում ընկած է այն գաղափարը, որ բացառապես անձի լուսանկարի միջոցով նրա նույնականացումը անհնար է:

Այսպիսով՝

- ֆիզիկական անձի ձայնը չի կարող համարվել անձնական տվյալ, իսկ ձայնագրությունը չի կարող համարվել անձնական տվյալ պարունակող կրիչ,

- ֆիզիկական անձի պատկերն անձնական տվյալ, իսկ լուսանկարը և տեսագրությունը՝ անձնական տվյալ պարունակող կրիչ համարելու հարցն առնվազն վիճելի է:

Եթե լուսանկարները, ձայնագրությունները և տեսագրությունները անձնական տվյալներ են, ապա արդյոք գաղտնի եղանակով ձեռք բերված լուսանկարների, ձայնագրությունների և տեսագրությունների ներկայացումը քաղաքացիական գործ քննող դատարանին (օգտագործումը որպես ապացույց) խախտում է ֆիզիկական անձի անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքը:

Անվիճելի է, որ Օրենքը հստակ սահմանում է որոշակի պարտականություններ այն անձանց համար, ովքեր հավաքում և օգտագործում են այլ անձանց անձնական տվյալները: Այդ պահանջներից մեկը անձնական տվյալները տվյալների սուբյեկտի (տիրոջ) համաձայնությամբ կամ հանրամատչելի աղբյուրներից ձեռք բերելն է (Օրենքի 8-րդ հոդված):

Եթե տեսականորեն ընդունենք, որ անձի պատկերը և ձայնը անձնական տվյալներ են (թեև, մեր կարծիքով, անձի ձայնը անձնական տվյալ չի կարող համարվել, իսկ անձի պատկերի՝ անձնական տվյալ լինելու հարցը վիճելի է), ապա կստացվի, որ գաղտնի եղանակով կատարված լուսանկարները, ձայնագրությունները և տեսագրությունները մարդու հիմնական իրավունքներից մեկի՝ անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքի խախտմամբ ձեռք բերված և հետևաբար անթույլատրելի ապացույցներ են: Ակնհայտ է, որ գաղտնի եղանակով կատարված լուսանկարի, ձայնագրության և տեսագրության դեպքում լուսանկարված/ձայնագրված/տեսագրված անձի համաձայնությունը բացակայում է: Ավելին, դրանք չեն կարող համարվել նաև հանրամատչելի աղբյուրից ձեռք բերված:

Սակայն կարծում ենք, որ վերը նշվածը ճիշտ է միայն առաջին հարցից: Իսկ իրականում այս հարցի պատասխանը պահանջում է շատ

¹¹ St' u «Вопросы, касающиеся предоставления государственной услуги» // "Ведение реестра операторов, осуществляющих обработку персональных данных" // <https://77.rkn.gov.ru/p3852/p13239/p13309/>:

ավելի համապարփակ մոտեցում: Այսպես, մեր կարծիքով, առաջադրված հարցի անուղղակի պատասխանը կարելի է ենթադրել Օրենքի 3 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով սահմանված «անձնական տվյալ» հասկացության վերլուծության միջոցով, իսկ ուղղակի պատասխանը տրված է Օրենքի 1 հոդվածի 2-րդ կետում, որտեղ նշված է, որ տվյալը կամ տեղեկությունը կարող է համարվել անձնական տվյալ, եթե այն օգտագործվում է **անձի նույնականացման նպատակով**:

Այլ նպատակներով օգտագործվող տվյալների վրա Օրենքը չպետք է տարածվի, և դրանք չպետք է համարվեն անձնական տվյալներ: Որպեսզի ասվածը հասկանալի լինի, ներկայացնենք կապի, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների և հանրային հաղորդակցության ոլորտը վերահսկող ՌԴ դաշնային ծառայության արած մեկ այլ պարզաբանում. «... Կենսաչափական անձնական տվյալների թվին է դասվում ... նաև անձի պատկերը (լուսանկարը և տեսագրությունը), որը թույլ է տալիս նույնականացնել նրան և ... **օգտագործվում սուբյեկտի ինքնությունը պարզելու նպատակով**: ... Բացի այդ, կենսաչափական անձնական տվյալներ չեն համարվում նաև աշխատողների անձնական գործերում գտնվող լուսանկարները...: **Դրանք չեն կարող համարվել կենսաչափական անձնական տվյալներ, քանի որ այդ տվյալների օգտագործումը ուղղված է հաստատելու դրանց պատկանելությունը կոնկրետ ֆիզիկական անձին, որն արդեն նույնականացված է...**»¹²:

Համեմատության համար նշենք, որ լուսանկարների, ձայնագրությունների և տեսագրությունների օգտագործումը քաղաքացիական դատավարությունում ևս նույնականացնող բնույթի չէ. այն ոչ թե ուղղված է որևէ անձի ինքնության նույնականացմանը, այլ որոշակի, արդեն նույնականացված անձի կողմից նախկինում որոշակի գործողություն կատարած լինելու կամ որոշակի վարքագիծ դրսևորած լինելու փաստի հաստատմանը կամ հերքմանը: Հետևաբար, դատավարության ընթացքում որպես ապացույց օգտագործվող լուսանկարների, ձայնագրությունների և տեսագրությունների նկատմամբ **չպետք է տարածվեն Օրենքով նախատեսված պարտականությունները և սահմանափակումները**, այդ թվում՝ Օրենքի 8 հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված՝ տվյալների սուբյեկտի համաձայնությունը ստանալու պարտականությունը (որը այլ իրավիճակներում կարող էր մեկնաբանվել որպես գաղտնի լուսանկարահանման, ձայնագրման կամ տեսագրման արգելք):

Այս մոտեցումը որոշակիորեն հիմնավորվում է նաև Գործակալության 10.03.2016թ. N 10/2770-16 գրությամբ. «... լուսանկարն **ինքնին կենսաչափական չէ**, այլ այդպիսին է դառնում, **եթե դրա մշակման նպատակը անձին նույնականացնելն է և/կամ նրա ինքնությունը ստու-**

¹² «Разъяснения о вопросах отнесения фото- и видеоизображения, дактилоскопических данных и иной информации к биометрическим персональным данным и особенностях их обработки» // http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_151311/:

գելը ...: Իսկ անձին նույնականացնելու նպատակ չունեցող լուսանկարները (օրինակ՝ ընտանեկան կամ ընկերական միջավայրում արված) կենսաչափական չեն»¹³:

Այս դիրքորոշումն ավելի է ամրապնդվում Օրենքի 1 հոդվածի 2-րդ մասով, որը ուղղակիորեն սահմանում է, որ դատավարություններում օգտագործվող անձնական տվյալների հետ կապված առանձնահատկությունները կարգավորվում են այլ օրենքներով:

Դատավարություններում (հատկապես քաղաքացիական) օգտագործվող անձնական տվյալներին վերաբերող հարցերը Օրենքի կարգավորման ոլորտից դուրս թողնելը ողջամիտ է, քանի որ Օրենքը սահմանում է պահպանման ենթակա բազմաթիվ ընթացակարգեր և պարտականություններ, որոնք դատավարության ընթացքում օգտագործվող ապացույցների նկատմամբ կիրառելի չեն: Ավելին, հաճախ «գաղտնի» եղանակով կատարված լուսանկարը, ձայնագրությունը կամ տեսագրությունը անձի իրավունքների պաշտպանության միակ կամ առավել արդյունավետ միջոցն է, իսկ դատարանն այն մարմինն է, որը ի պաշտոնն է պետք է իրավունք ունենա հաղորդակից լինելու օրենքով պաշտպանվող ցանկացած գաղտնիքի կամ տեղեկատվության՝ անհրաժեշտության դեպքում դոնփակ դատական նիստ անցկացնելու միջոցով սահմանափակելով այդ տեղեկատվության հասանելիությունը երրորդ անձանց համար:

Հակառակ մոտեցման դեպքում կլիմաստագրկվի Օրենսգրքի 83 հոդվածի 3-րդ մասը: Այսինքն՝ կստացվի, որ մի կողմից գաղտնի լուսանկարումը, ձայնագրումը և տեսագրումը թույլատրելի ապացույց են, եթե օրենքը որոշակի իրավիճակում կամ որոշակի դեպքում դա չի արգելում, իսկ մյուս կողմից՝ «Անձնական տվյալների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքը բոլոր դեպքերում արգելում է գաղտնի լուսանկարումը, ձայնագրումը և տեսագրումը, հետևաբար դրանք երբևէ և որևէ պարագայում չեն կարող համարվել թույլատրելի ապացույցներ դատարանում: Հետևաբար գտնում ենք, որ Օրենքի 1 հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված կարգավորման նպատակը դատավարություններում օգտագործվող և անձնական տվյալներ պարունակող ապացույցների թույլատրելիության հետ կապված հարցերը Օրենքի կարգավորման ոլորտից դուրս թողնելն է: Այլ կերպ ասած՝ Օրենքը չպետք է օգտագործվի դատավարության ընթացքում օգտագործվող և անձնական տվյալներ պարունակող ապացույցի թույլատրելիության գնահատման համար:

Ամփոփելով ասվածը՝ նշենք, որ, անկախ անձնական տվյալներ պարունակելու կամ չպարունակելու հանգամանքից, գաղտնի եղանակով ձեռք բերված լուսանկարների, ձայնագրությունների և տեսագրությունների ներկայացումը քաղաքացիական գործ քննող դատարա-

¹³ Գործակալության 10.03.2016 թ. № 10/2770-16 գրությունը:

նին (դրանց օգտագործումը որպես ապացույց) չի խախտում ֆիզիկական անձի անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքը:

Միննույն ժամանակ անհրաժեշտ է հաշվի առնել երկու կարևոր հանգամանք.

1. գաղտնի եղանակով կատարված լուսանկարների, ձայնագրությունների և տեսագրությունների ներկայացումը քաղաքացիական գործ քննող դատարանին (դրանց օգտագործումը որպես ապացույց) կարող է խախտել անձի այլ հիմնական իրավունքները:

2. Գաղտնի եղանակով կատարված լուսանկարների, ձայնագրությունների և տեսագրությունների այլ եղանակով կամ այլ նպատակով (այլ իրավիճակում) օգտագործումը (բացի քաղաքացիական գործ քննող դատարանին որպես ապացույց ներկայացնելուց) կարող է խախտել ֆիզիկական անձի անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքը:

Մեր կարծիքով, պետք է բացառություն համարել միայն անձնական տվյալներ պարունակող այն կրիչները (լուսանկարներ, ձայնագրություններ և տեսագրություններ), որոնք ներկայացվում են քաղաքացիական գործ քննող դատարանին որպես ապացույց:

Բանալի բառեր – *գաղտնի լուսանկար, գաղտնի տեսագրություն, գաղտնի ձայնագրություն, ապացույցների թույլատրելիություն, անձնական տվյալներ, նույնականացում, ապացույցի օգտագործման արգելք*

ВААГН ГРИГОРЯН – Проблема использования в гражданском процессе произведённых тайным способом фотографий, аудиозаписей и видеозаписей в качестве доказательств. – В настоящее время оживлённо дискутируется, допустимо ли считать доказательством фотографию, аудио- или видеозапись, если они сделаны без ведома и согласия сфотографированного/записанного лица. В статье разб **в качестве доказательств** ираются следующие вопросы: 1) какие данные являются персональными; 2) являются ли таковыми фотографии, аудио- и видеозаписи; 3) нарушает ли право человека на защиту персональных данных предъявление суду как доказательства фотографий, аудио- и видеозаписей, произведённых без его ведома и согласия?

Ключевые слова: *фотография, видео- и аудиозапись, сделанные втайне, допустимость доказательства, персональные данные, идентификация, запрет на использование доказательства*

VAHAGN GRIGORYAN – Issues of Admissibility of Secret Photos, Audio Recordings and Video Recordings as Evidences in Civil Procedure. – Issues of the admissibility of some of the most problematic types of evidence – secret photos, audio and video recordings are discussed in the article presented.

Currently, in practice there are numerous disputes whether photos, audio recordings or video recordings can be considered as admissible evidence if the photo,

audio recording or video recording was made secretly (without knowledge and consent of the individual who was photographed/recorded). To find the answer to these issues, the following questions are discussed in the article: 1) Which data is considered to be personal? 2) Can photos, audio recordings and video recordings be considered as personal data? 3) Can submission of secret photos, audio recordings and video recordings to the court as an evidence in civil cases be considered to be a violation of the right to personal data protection?

Key words - *secret photo, secret video recording, secret audio recording, admissibility of evidence, personal data, identification, ban on the use of evidence*